

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

No9
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

PSIXOLOGIYA YO'NALISHI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 73 sahifa,
1-sentyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapiirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №136361

MUNDARIJA

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL RIVOJLANISHIDA PEDAGOG SHAXSINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	8
Ashurov Ramzidin Ramazonovich	
SUITSIDIAL HOLATLARNI KELTIRIB CHIQARUVCHI OMILLAR	11
Sadilloev Odiljon Oripovich	
MAHKUM SHAXSINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI O'RGANISH YUZASIDAN ILMIY TAHLILLAR	15
Turdiyev Zafar Erkinovich	
TALABALARDA KORRUPTION XULQ-ATVORGA IJTIMOY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI	18
Xamidov Mansurjon Abduxalilovich	
AYOLLARDA KETISH ISTAGI FENOMENI VA MIGRATSIYA MOTIVLARINING PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI (ICHKI MIGRANT AYOLLAR MISOLIDA)	21
Sadullayeva Jamilaxon Ibodilla qizi	
HARBIY XIZMATCHILARDA PSIXIK O'ZINI O'ZI BOSHQARISH DOIRASIDA PSIXOLOGIK HIMOYA MEXANIZMLARINING QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI.....	30
Qiyomxo'jayeva Madina Rustambek qizi	
NAMANGAN OILALARIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK TAVSIFI	35
Turg'unboyeva Azizaxon G'ulomovna	
PROFILAKTIKA INSPEKTORLARI KASBIY FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISH	39
Berdiyeva Raxima Shakarboyevna	
O'ZBEKISTON PSIXOLOGLARI TADQIQOTLARIDA EMOTSIONAL HOLATLAR VA AYBDORLIK HISSINING PSIXOLOGIK TAHLILI	44
Sultanova Saida Muhiddin qizi	
DEVIANT XULQLI YOSHLARNING IJTIMOY MOSLASHUV MEXANIZMLARIDA HISSIY-IRODAVIY JIHATLARNING AHAMIYATI	47
Zaripova Zilola Erkin qizi	
SHAXSDA IMPOSTER SINDROMI VA SALBIY BAHOLANISHDAN QO'RQISHNING PSIXOLOGIK ALOQADORLIGI	51
Yuldasheva Nilufarxon Sherqo'zi qizi	
КОЛЛЕКТИВИЗМ И ИНДИВИДУАЛИЗМ В МЕЖЭТНИЧЕСКОМ ОБЩЕНИИ: КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВАНИЯ ПОВЕДЕНИЯ В ВОСТОЧНЫХ И ЗАПАДНЫХ ОБЩЕСТВАХ.....	54
Айдарова Диана Сматуллаевна	
O'QITUVCHILARGA KO'RSATILADIGAN PSIXOLOGIK XIZMATNING ILMIY ASOSLARI	62
Usmonova Dilnoza Bahodir qizi	
DESTRUKTIV AXBOROT TAHDIDLARIGA QARSHI PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA STRATEGIYALARI.....	66
Barakayeva Nilufar Zubaydullo qizi	

DESTRUKTIV AXBOROT TAHDIDLARIGA QARSHI PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA STRATEGIYALARI

Barakayeva Nilufar Zubaydullo qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola destruktiv axborot tahdidlariga qarshi psixologik profilaktika strategiyalarini tahlil qiladi. Zamonaviy axborot makonida axborotning noto'g'ri, manipulyativ va salbiy ta'sir ko'rsatishi insonlarning ruhiy holati va ijtimoiy barqarorlikka tahdid solmoqda. Maqolada axborot tahdidlarining psixologik mexanizmlari, ularning shaxs va jamiyatga ta'siri, shuningdek, psixologik barqarorlikni saqlash va kuchaytirish bo'yicha samarali profilaktika usullari yoritiladi. Shuningdek, ma'lumotlarning tanqisligi va manipulyatsiyadan himoya qilish uchun axborot madaniyatini oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, stressni boshqarish va psixologik himoya mexanizmlari o'rganiladi. Mazkur yondashuvlar destruktiv axborotga qarshi kurashda shaxs va jamiyat darajasida salbiy ta'sirlarni kamaytirish va barqaror muhitni yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: destruktiv axborot tahdidlari, psixologik profilaktika, axborot manipulyatsiyasi, ruhiy barqarorlik, tanqidiy fikrlash, stress boshqaruvi, axborot madaniyati, psixologik himoya strategiyalari, ijtimoiy barqarorlik, axborot xavfsizligi.

Abstract: This article analyzes psychological prevention strategies against destructive information threats. In the modern information space, the incorrect, manipulative, and negative influence of information threatens the mental state and social stability of people. The article covers the psychological mechanisms of information threats, their impact on the individual and society, as well as effective prevention methods for maintaining and strengthening psychological stability. Mechanisms for improving information culture, developing critical thinking, stress management, and psychological defense are also being studied to protect against information scarcity and manipulation. These approaches play an important role in reducing negative impacts and creating a stable environment at the level of the individual and society in the fight against destructive information.

Key words: destructive information threats, psychological prevention, information manipulation, mental stability, critical thinking, stress management, information culture, psychological defense strategies, social stability, information security.

Аннотация: В данной статье анализируются стратегии психологической профилактики деструктивных информационных угроз. Неправильное, манипулятивное и негативное влияние информации в современном информационном пространстве угрожает психическому состоянию людей и социальной стабильности. В статье освещаются психологические механизмы информационных угроз, их влияние на личность и общество, а также эффективные методы профилактики для поддержания и укрепления психологической устойчивости. Также изучаются механизмы повышения информационной культуры, развития критического мышления, управления стрессом и психологической защиты для защиты от дефицита информации и манипуляций. Эти подходы важны для снижения негативного воздействия на уровне личности и общества и создания устойчивой среды в борьбе с деструктивной информацией.

Ключевые слова: деструктивные информационные угрозы, психологическая профилактика, информационная манипуляция, психологическая устойчивость, критическое мышление, управление стрессом, информационная культура, стратегии психологической защиты, социальная устойчивость, информационная безопасность.

KIRISH

Globalashuv va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi insoniyat hayotining deyarli barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Xususan, axborot oqimining keskin ortishi ijobiy imkoniyatlar bilan bir qatorda, salbiy oqibatlarga ham zamin yaratmoqda. Bugungi kunda inson ongiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatishga qaratilgan destruktiv axborot tahdidlari tobora kengayib, jamiyatning axborot xavfsizligi va ruhiy salomatligiga

jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bu tahdidlar o'zining noan'anaviy ko'rinishlari bilan shaxsiy ongni manipulyatsiya qilish, noto'g'ri qarorlar qabul qildirish, ijtimoiy tushkunlik va ruhiy iztiroblarni kuchaytirish kabi oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Destruktiv axborot xurujlari nafaqat siyosiy, iqtisodiy yoki madaniy kontekstda, balki inson psixikasiga, axloqiy-ruhiy muvozanatiga ham tahdid soladi. Aynan shu sababli, axborot xurujlarining psixologik oqibatlarini bartaraf etish va ularga qarshi barqaror immunitet hosil qilish jamiyat uchun muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Bunda psixologik profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish, bu borada muhim himoya vositasi sifatida maydonga chiqadi.

Mazkur maqolada, destruktiv axborot tahdidlarining psixologik tabiati, ularning shaxs va jamiyatga ko'rsatadigan bosim mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bunday tahdidlarga qarshi kurashishda zarur bo'lgan psixologik profilaktika usullari, ularning samaradorlik omillari, shaxsiy va ijtimoiy immunitetni shakllantirishdagi roli chuqur o'rganiladi. Mavzu doirasida axborot madaniyatini yuksaltirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va ongli qaror qabul qilish mexanizmlarining ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Hozirgi raqamli asrda axborot inson hayotining eng muhim strategik resurslaridan biriga aylangan. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy kommunikatsiya vositalarining global miqyosda keng tarqalishi axborotni tezkor etkazish imkonini bergani holda, uni manipulyatsiya qilish, noto'g'ri talqin qilish va psixologik bosim vositasiga aylantirish xavfini ham keltirib chiqarmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda tez sur'atda tarqalayotgan destruktiv axborotlar — yolg'on yangiliklar, vahima uyg'otuvchi kontentlar, manipulyativ ma'lumotlar va psixologik tahdidlar — jamiyatda salbiy kayfiyatlar, ishonchsizlik va ijtimoiy qarama-qarshiliklarni kuchaytirmoqda.

Destruktiv axborot tahdidlari ko'pincha ochiq ko'rinmaydi, ammo ularning psixologik ta'siri chuqur va barqaror bo'ladi. Bu holat, ayniqsa, yoshlar, axborot filtrlash ko'nikmasi rivojlanmagan shaxslar va informatsion stressga zaif qatlamlar orasida keng tarqalgan. Natijada, shaxsiy identifikatsiya inqirozi, ijtimoiy befarqlik, ruhiy tushkunlik, xulq-atvor buzilishlari va hatto ekstremistik kayfiyatlar shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Shunday bir vaziyatda, bunday tahdidlarga qarshi faqat texnik yoki huquqiy choralar emas, balki psixologik jihatdan puxta o'ylangan profilaktik strategiyalar ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki insonning axborotga bo'lgan munosabati, uni qabul qilish darajasi, emotsional reaksiyasi va ijtimoiy ongda o'zgarishlar bevosita psixologik omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, u nafaqat milliy axborot xavfsizligini ta'minlash, balki jamiyat ruhiy salomatligini asrash, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va axborotga nisbatan ongli immunitet shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Destruktiv axborot tahdidlariga qarshi psixologik profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish — bu bugunning emas, balki kelajakning ijtimoiy barqarorligiga xizmat qiladigan ustuvor yo'nalishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Destruktiv axborot tahdidlari va ularga qarshi kurashish usullari so'nggi yillarda xorijiy va mahalliy ilmiy doiralarda keng muhokama qilinayotgan dolzarb masalalardan biridir. G'arb olimlari, xususan N. Chomsky, E. Bernays va Z. Baumanlar o'z izlanishlarida axborot vositalari orqali ommaviy ongga qanday ta'sir o'tkazilishini, manipulyativ kommunikatsiya mexanizmlari qanday ishlashini tahlil qilganlar. Ular axborotni boshqarish orqali jamoatchilik fikrini shakllantirish, ruhiy holatni o'zgartirish va siyosiy irodani yo'naltirish mumkinligini ilmiy asoslab bergan.

Rossiya olimlaridan V. Lepskiy va N. Fedorovlar axborot-psixologik urushlar va ularning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini chuqur tahlil qilib, psixologik himoyaning davlat miqyosidagi ahamiyatiga e'tibor qaratishgan. Ularning fikricha, destruktiv axborotlar shaxsiy psixikani bevosita nishonga oladi va bu xavfga qarshi individual psixologik tayyorgarlik muhim o'rin tutadi.

O'zbekistonda bu sohada ilmiy tadqiqotlar nisbatan yangi bosqichda bo'lsa-da, ayrim mualliflar — Jumladan, A. To'xtasinov, M. Islomov, G. A. Ochldiyeva va boshqalar axborot madaniyati, yoshlar ongini himoya qilish, axborot xavfsizligi va media savodxonlikka doir tadqiqotlarda ushbu muammoning ayrim jihatlarini yoritib berishgan. Biroq destruktiv axborotning psixologik ta'siri va unga qarshi maxsus profilaktik strategiyalar masalasi hali to'liq tadqiq etilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, destruktiv axborot tahdidlariga qarshi samarali kurash faqat texnologik yoki siyosiy yo'nalishlarda emas, balki psixologik muhofaza va profilaktika choralarini shakllantirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu esa yangi ilmiy yondashuvlar, ko'p fanli (interdisiplinar) metodlar va amaliy strategiyalarni ishlab chiqishni talab etadi.

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi sifatida psixologiya, axborot xavfsizligi, kommunikatsiya nazariyasi va sotsiologiya fanlari integratsiyalashgan yondashuv asosida tanlandi. Destruktiv axborotning psixologik ta'sirini aniqlashda quyidagi asosiy metodologik yondashuvlar qo'llaniladi:

1. Kognitiv-psixologik yondashuv

Bu yondashuv axborotning inson ongida qanday qayta ishlanishi, hissiy reaksiyalarning shakllanishi, stress holatlari va qaror qabul qilish jarayonlariga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishga imkon beradi. A. Bekk va D. Kaneman kabi olimlarning ishlanmalari asosida axborotga nisbatan shaxsning kognitiv immunitetini baholash mumkin.

2. Psixologik profilaktika nazariyasi

Bu yondashuv stressga chidamlilik, psixologik barqarorlik, emotsional moslashuvchanlik kabi shaxsiy sifatlar asosida axborot tahdidlariga qarshi immunitet hosil qilish mexanizmlarini o'rganadi. G. Caplan va R. Lazaruslarning ishlanmalari psixologik profilaktikaning zamonaviy modelini ishlab chiqishda asos bo'ladi.

3. Ijtimoiy-psixologik tahlil

Axborot muhitidagi destruktivlik ko'pincha ommaviy fikr, ijtimoiy norma va stereotiplarga ta'sir orqali amalga oshiriladi. Shuning uchun ijtimoiy psixologiya prinsiplari – ijtimoiy konformizm, taqlid, guruh bosimi kabi omillar axborot tahdidlarining kuchayish mexanizmini anglashda qo'llaniladi.

4. Media savodxonlik va tanqidiy fikrlash metodlari

Bu yondashuv yordamida axborot oqimlarini saralash, tahlil qilish, manipulyatsiyalardan himoyalaniish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi ishlab chiqiladi. UNESCO, EUvsDisinfo kabi xalqaro tashabbuslarning metodik yondashuvlari tadqiqotga asos sifatida olingan.

5. Sifat va miqdoriy tadqiqot metodlari

Empirik tadqiqotlar uchun so'rovnoma, psixologik testlar, kontent-tahlil va yarim tuzilgan intervyular qo'llaniladi. Bu usullar orqali destruktiv axborotlarning psixologik ta'siri, unga bo'lgan individual va ijtimoiy reaksiya darajasi aniqlanadi.

Destruktiv axborotning zamonaviy ko'rinishlari. Hozirgi vaqtda destruktiv axborot tahdidlarining an'anaviy va noan'anaviy shakllari mavjud. Ular orasida quyidagilar ajralib turadi:

- Deepfake (soxta videolar va audiosignallar): shaxslar haqida soxta kontent yaratilib, ularning iiji, ijtimoiy obro'siga putur etkaziladi. Bu psixologik ishonchni buzadi.

- Infodemiya: noto'g'ri yoki manipulyativ ma'lumotlarning haddan tashqari ko'payishi orqali odamlar orasida charchoq, tushunmovchilik va xavotir kuchayadi. Ayniqsa pandemiya va inqiroz davrlarida bu holatlar yaqqol namoyon bo'lgan.

- Clickbait va sensatsion kontent: shov-shuvli sarlavhalar orqali shaxsni emotsional jihatdan charchatish, ruhiy beqarorlikni keltirib chiqarish vositasi sifatida ishlatiladi.

Psixologik ta'sir mexanizmlari. Destruktiv axborotlar odam ongiga bir necha asosiy yo'nalishlarda ta'sir qiladi:

1. Qo'rquv va xavotir uyg'otish: negativ kontent orqali odamlar ongida xavfsizlikka tahdid hissi shakllantiriladi.

2. Ijtimoiy yakkalanish: noaniqlik va ishonchsizlik odamni jamiyatdan uzoqlashtiradi, bu esa ruhiy salomatlikka zarar keltiradi.

3. Norma va qadriyatlarning buzilishi: destruktiv axborot jamiyatda mavjud bo'lgan axloqiy me'yorlarni nishonga oladi, shubha va konfliktlarni kuchaytiradi.

Psixologik profilaktikaning asosiy strategik yo'nalishlari

1. Axborotga nisbatan emotsional masofani shakllantirish

Odamlarga axborotni darhol ichki hissiyot bilan emas, balki tahliliy asosda qabul qilishni o'rgatish — psixologik himoyaning birinchi bosqichidir.

2. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Destruktiv kontentni tanib olish va undan himoyalaniish uchun shaxsda tanqidiy fikrlash, savol berish va tahlil qilish ko'nikmalari bo'lishi kerak.

3. Axborot gigiyenasini shakllantirish

Odamlarga qaysi manbalarga ishonish, qaysi kontentni iste'mol qilish kerakligini o'rgatish, bu boradagi odatlarni shakllantirish psixologik mustahkamlikni oshiradi.

4. Psixologik mustahkamlikni (resilience) kuchaytirish

Stressni boshqarish, ijobiy emotsiyalarni saqlash, o'zini anglash kabi ko'nikmalar orqali shaxs destruktiv axborot tahdidlariga nisbatan bardoshli bo'lib boradi.

5. Media savodxonlik treninglari

O'quvchi, talabalar va keng jamoatchilik uchun treninglar orqali zararli axborotni tahlil qilish va undan himoyalaniishni o'rgatish.

Tadqiqot va amaliyot uchun yo'nalishlar:

- Turli yoshdagi odamlar (yoshlar, o'qituvchilar, davlat xizmatchilari) orasida destruktiv axborotga nisbatan psixologik reaksiya tahlili
- Destruktiv axborotni aniqlashdagi muammolar va noto'g'ri xulosalarning ruhiy oqibatlar
- Psixologik himoya mexanizmlarini (masalan, emotsional intellekt, stressga chidamlilik) rivojlantirish bo'yicha o'quv dasturlarini ishlab chiqish

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida inson ongiga, axborot maydoniga, ijtimoiy ong va psixologik holatga tahdid soluvchi destruktiv axborotlar tobora ko'payib bormoqda. Bunday tahdidlar jamiyat barqarorligiga, shaxsiy xavfsizlikka va milliy xavfsizlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, destruktiv axborot tahdidlariga qarshi kurashda psixologik profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish va joriy etish zaruriyati dolzarb masalaga aylanmoqda.

1. Destruktiv axborot tahdidlarining mohiyati va shakllari

Destruktiv axborotlar – bu jamiyatda qo'rquv, noaniqlik, depressiya, adovat, ijtimoiy beqarorlik kabi holatlarni yuzaga keltiruvchi, ongli ravishda manipulyatsiya qiluvchi, noto'g'ri yoki yolg'on axborotlarni tarqatish orqali salbiy ijtimoiy va psixologik muhit yaratishga xizmat qiluvchi vositalardir. Bu tahdidlar quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- Yolg'on va manipulyativ axborotlar (feyk news);
- Psixologik bosim (trolling, cyberbullying);
- Propaganda va ideologik bosim;
- Ijtimoiy tarmoqlarda salbiy axborot kampaniyalari;
- Katastrofik voqealarni sun'iy shishirish (panika tarqatish).

Bunday axborotlar insonning ruhiy holatini izdan chiqaradi, ongli qaror qabul qilishga to'sqinlik qiladi, ijtimoiy agressiya va tushkunlik holatlarini kuchaytiradi.

2. Psixologik profilaktikaning ahamiyati

Psixologik profilaktika – bu shaxsni salbiy axborotlarga nisbatan barqaror psixologik immunitet bilan ta'minlash, uning ruhiy-psixik salomatligini asrash, qaror qabul qilishda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasidir.

Profilaktikaning asosiy maqsadi:

- Shaxsni ongli tanlovga tayyorlash;
- Axborotni tahlil qilish va baholash ko'nikmasini rivojlantirish;
- Stressga chidamlilikni oshirish;
- Ijtimoiy-psixologik barqarorlikni mustahkamlash

3. Strategik yondashuvlar va choralar

Destruktiv axborot tahdidlariga qarshi samarali psixologik profilaktika quyidagi strategik yondashuvlarni talab qiladi:

A) Axborot savodxonligini oshirish

Axborotni tanqidiy tahlil qilish, manbalarni tekshirish, feyk axborotlarni aniqlash ko'nikmalarini o'rgatish zarur. Bu borada maktab, kollej, universitetlarda media savodxonlik fanlarini kiritish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ruhiy barqarorlikni rivojlantirish (psixologik immunitet)

Shaxsning ruhiy sog'lig'ini saqlash, stressga qarshi chidamliligini oshirish, ijobiy emotsional fonni qo'llab-quvvatlash uchun:

- Treninglar (stress-menejment, konfliktologiya)
- Psixologik maslahatlar;
- Ommaviy axborot vositalarida ijobiy kontentlarni ko'paytirish;
- Psixologik xizmatlarni rivojlantirish muhim.

C) Targ'ibot-tashviqot va ijtimoiy ong bilan ishlash

Destruktiv axborotlarga qarshi milliy g'oya va mafkura asosida ijobiy, ruhlantiruvchi, ijtimoiy birlikni mustahkamlovchi kontentlar ishlab chiqilishi va tarqatilishi lozim. Ijtimoiy tarmoqlarda ekspertlar, ruhshunoslar, etakchi shaxslar orqali jamiyatda emotsional barqarorlik targ'ib qilinishi zarur.

D) Tashkiliy va institutsional choralar

- Psixologik xizmatlar (maktab, universitet, ish joylarida);
- Maxsus monitoring tizimlari (destruktiv axborotlarni aniqlovchi);
- Hukumat va nodavlat tashkilotlar hamkorligi;
- Internet va OAV monitoringi va tartibga solish siyosati.

4. Yoshlar va ularning axborotga sezuvchanligi

Bugungi yoshlar – raqamli avlod, ularning asosiy axborot manbai – ijtimoiy tarmoqlar. Ular destruktiv axborotlar ta'siriga eng ko'p duchor bo'ladi. Shu sababli yoshlar orasida psixologik profilaktika:

- Psixologik treninglar;
 - Yoshlar liderlari orqali ijobiy ijtimoiy xatti-harakatlarni targ'ib qilish;
 - Raqamli texnologiyalar orqali sog'lom kontent etkazish orqali olib borilishi maqsadga muvofiqdir.
- Destruktiv axborot tahdidlarining psixologik oqibatlarini. Destruktiv axborotlar odamning:
- Kognitiv faoliyatiga (axborotni tushunish, tahlil qilish qobiliyati);
 - Emotsional holatiga (qo'rquv, xavotir, g'azab, depressiya);
 - Xulq-atvoriga (tajovuzkorlik, passivlik, ishonchsizlik) bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bu tahdidlar jamiyatda quyidagi holatlarga sabab bo'ladi:

- Jamoatchilik orasida ishonchsizlik kuchayadi;
- Ijtimoiy ziddiyatlar kuchayadi (etnik, diniy, siyosiy);
- Ijtimoiy passivlik va loqaydlik yuzaga keladi;
- Tashqi kuchlarning axborot manipulyatsiyasiga nisbatan qarshilik susayadi.

Psixologik profilaktika faqat bitta chora-tadbir emas, u bosqichma-bosqich va uzluksiz jarayondir. Bosqich Mazmuni

1. Diagnostika Jamiyatda va yoshlar orasida qanday destruktiv axborotlar tarqalayotgani, ularning psixologik holatga ta'siri o'rganiladi.

2. Axborot savodxonligi Tanqidiy fikrlash, feyk axborotni aniqlash, emotsional manipulyatsiyalardan himoyalaniish ko'nikmalari beriladi.

3. Psixologik yordam va treninglar Stress, xavotir, depressiyaga qarshi treninglar, psixologik maslahatlar o'tkaziladi.

4. Ijobiy axborot muhiti yaratish OAV va internetda ijobiy, ruhlantiruvchi, sog'lom axborotlar ulushi ko'paytiriladi.

5. Monitoring va tahlil Profilaktika strategiyalarining natijasi baholanadi va yangilanadi.

Bugungi kunda sun'iy intellekt (AI) asosida ishlaydigan tizimlar yordamida destruktiv axborotlarni aniqlash va oldini olish mumkin:

- AI vositalari yordamida feyk axborotni avtomatik aniqlash;
- Psixologik monitoring tizimlari (ijtimoiy tarmoqlarda salbiy kayfiyatli postlarni aniqlash);
- Emotsional sun'iy intellekt (chat va botlar orqali ruhiy yordam ko'rsatish).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi globallashuv va raqamli axborot maydonining kengayishi fonida destruktiv axborot tahdidlarining ko'payishi inson psixikasiga, ijtimoiy muhitga va jamiyat barqarorligiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bu tahdidlar nafaqat yolg'on yoki manipulyativ axborotlar shaklida, balki ijtimoiy tarmoqlar, OAV va virtual muhit orqali ongli ravishda odamlarning emotsional holatini izdan chiqarish, ongini boshqarish va ularni salbiy xatti-harakatlarga undash tarzida namoyon bo'lmoqda.

Destruktiv axborotning psixologik ta'sir mexanizmlarini chuqur tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bunday xatarlarning oldini olishda oddiy bloklash yoki senzura etarli emas. Zarur bo'lgan eng muhim chora – bu psixologik profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish va tizimli ravishda amalga oshirishdir. Bu strategiyalar shaxsning axborotga nisbatan ongli yondashuvi, tanqidiy fikrlash layoqati, ruhiy barqarorlik darajasini oshirish, manipulyatsiyalarga nisbatan psixologik immunitetni shakllantirishga xizmat qiladi.

1. Media va axborot savodxonligini rivojlantirish:

- Maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalarida media savodxonlikka oid maxsus darslar, kurslar tashkil etish;
- Ommaviy axborot vositalarida tanqidiy fikrlash, feyk axborotlarni aniqlash bo'yicha ijtimoiy roliklar tayyorlash va targ'ibot ishlarini kuchaytirish.

2. Psixologik immunitetni shakllantirish:

- Stressga chidamlilik, emotsional barqarorlik, depressiya va xavotir holatlariga qarshi ruhiy-psixologik treninglar o'tkazish;
- O'quv yurtlarida, tashkilot va muassasalarda psixologik maslahat markazlarini rivojlantirish.

3. Ijobiy axborot muhitini yaratish:

- Internet va ijtimoiy tarmoqlarda milliy qadriyatlar, birlik, mehr-oqibat, sog'lom turmush tarzini targ'ib qiluvchi kontentlar ulushini ko'paytirish;
- Bloggerlar, ommabop shaxslar, psixologlar ishtirokida ijtimoiy ongni ijobiy tomonga yo'naltiruvchi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash.

4. Davlat va fuqarolik jamiyati hamkorligini kuchaytirish:

- Destruktiv axborotlarni monitoring qilish bo'yicha maxsus tizimlar va markazlar faoliyatini yo'lga qo'yish;
- NNTlar, OAV va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash orqali ommaviy profilaktika chora-tadbirlarini amalga oshirish.

5. Yoshlar bilan tizimli ish olib borish:

- Yoshlar orasida destruktiv axborotlarga nisbatan tanqidiy munosabatni shakllantirishga qaratilgan trening, seminar va forumlarni yo'lga qo'yish;

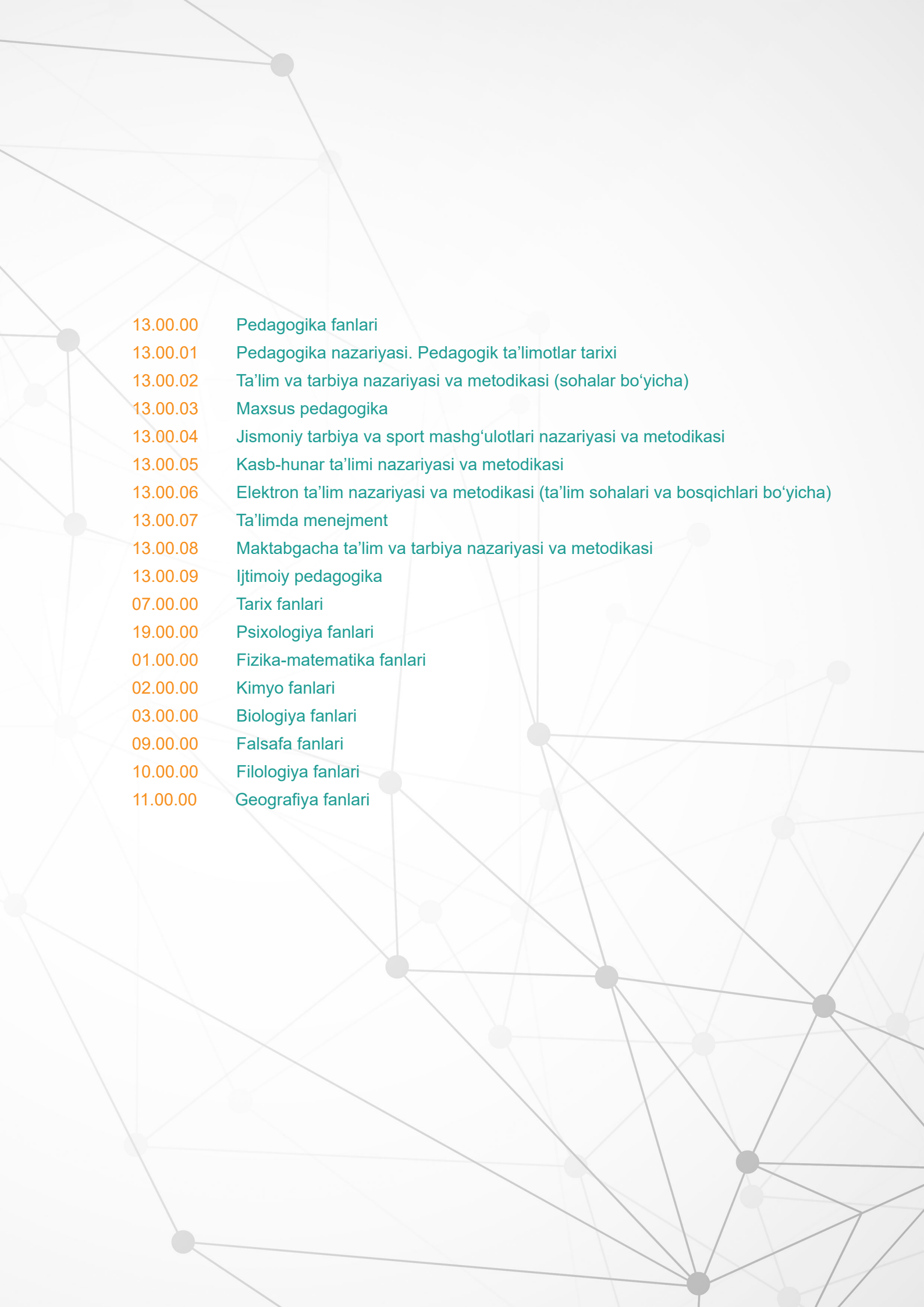
- Ularni sog'lom axborot muhiti shakllanishida faol ishtirok etishga jalb qilish.

Psixologik profilaktika samarador bo'lishi uchun u ko'p darajali yondashuvga ega bo'lishi kerak: individual (shaxsga yo'naltirilgan treninglar, maslahatlar), institutsional (ta'lim, OAV, tibbiyot tizimi orqali), va ijtimoiy (milliy axborot siyosati, digital madaniyat kampaniyalari). Shuningdek, davlat organlari, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va psixologlar o'rtasida muvofiqlashtirilgan hamkorlik zarur.

Ushbu tahdidlarga qarshi kurashda faqat texnik yoki huquqiy vositalar etarli emas. Bu jarayonda inson omili, ya'ni shaxsning ruhiy mustahkamligi, axborotni tahlil qilish qobiliyati, tanqidiy fikrlash darajasi va psixologik barqarorligi muhim o'rin tutadi. Shu boisdan, psixologik profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish, ularni turli yosh guruhlariga va ijtimoiy qatlamlar uchun moslashtirish, ta'lim-tarbiya tizimiga joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Tojiboyev, S. R. (2022). Axborot xavfsizligi va ijtimoiy ong: psixologik tahlil. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Karimova, Z. M. (2020). Yoshlar va axborot tahdidlari: psixologik yondashuvlar. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi nashriyoti.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2021-yil 29-iyundagi "Axborot xavfsizligini ta'minlashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ–5154-son qarori.
4. Abdullayeva, G. N. (2019). "Axborot makonidagi tahdidlar va ularning shaxs psixologiyasiga ta'siri". // Psixologiya va hayot ilmiy-amaliy jurnali, №3, 45–50-betlar.
5. Shermatova, M. K. (2021). Axborot urushi va yoshlarning psixik himoyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Qodirov, R. A. (2023). "Destruktiv axborot tahdidlariga qarshi kurashda psixologik profilaktika mexanizmlari". // Ijtimoiy fanlar va zamonaviy tadqiqotlar, №1(12), 62–68-betlar.
7. UNESCO (2022). Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – Paris: UNESCO Publishing.
8. Turobov, A. (2020). "Destruktiv axborot oqimlariga qarshi axborot savodxonligini shakllantirish". // Innovatsion ta'lim, №4, 33–39-betlar.
9. Зубаревич, Н. В. (2021). Информационная безопасность личности и общества. – Москва: Юрайт.
10. Ellis, D., & Potter, J. (2021). The Psychology of Fake News: Accepting, Sharing, and Fighting Misinformation. – New York: Routledge.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalar va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.